

- rat polski A. Czubiński (IZ Poznań), referat niemiecki Karl Dedecius (Darmstadt);
- 3) stosunki społeczne: przewodniczył prof. dr E. Schulz — Niemieckie Tow. Polityki Zagranicznej, referat polski doc. dr E. Wojnowski (Olsztyn), referat niemiecki Philipp von Bismarck;
 - 4) problemy prawne i polityczne: przewodniczył poseł Hans Klein z CDU, referat polski prezentował prof. dr M. Dobrosielski, a niemiecki prof. dr Hans Adolf Jacobsen z Bonn.

W tym samym dniu po południu przeprowadzono dyskusję nad referatami pt. *Porozumienie i konflikty. O aktualnym stanie stosunków i warunkach ich rozwoju*. Stronę zachodnioniemiecką reprezentował dyrektor w Urzędzie Kanclerskim H. Teltschik, a stroną polską wiceminister E. Kucza. W zwartej formie podsumowania tutaj pozytywne i braki występujące w stosunkach PRL—RFN w latach 1970—1985.

Wieczorem tego samego dnia zorganizowano dyskusję panelową nt. „Co rozumiem przez 'odprężenie' w Europie”. Występowali głównie: Dobrosielski, Uwe Ronneburger, V. Rühle, Otto Schilly, Karsten Voigt. W niedzielę 22 września przeprowadzono dyskusję panelową podsumowującą całość omawianej problematyki pt. *PRL—RFN — oceny — perspektywy i zadania*. Brali w niej udział: M. F. Rakowski, E. Kucza, V. Rühle, H. J. Vogel, O. Schilly. Dyskusja wykazała dużą różnicę poglądów w łonie przedstawicieli RFN. Przedstawiciele opozycji (Vogel, Schilly) ostro krytykowali politykę koalicji rządzącej głosząc, iż doprowadziła ona do pogorszenia stosunków ze Wschodem, a szczególnie z Polską. Postulowali oni nowe inicjatywy i formy realizacji procesu odprężenia i normalizacji stosunków. O. Schilly, nawiązując do planu Rapackiego, zaproponował utworzenie środkoweuropejskiej „unii pokoju”. Vogel rozwijał koncepcję rozszerzenia współpracy z Polską poprzez kontakty międzypartyjne (SPD—PZPR). Natomiast przedstawiciele koalicji rządzącej (Rühle i Ronneburger) bronili polityki rządu twierdząc, że realizuje on założenia przyjęte w układzie z 7 grudnia 1970 r., krytykowali Zielonych za słabą demagogię („unia pokoju”), a SPD za uprawianie szkodzącej państwu samodzielnej polityki zagranicznej.

W tej sytuacji tezy przedstawicieli polskich zostały przyjęte z uznaniem i aprobatą. Szczególną uwagę poświęcono podejmowanym przez stronę polską problemom rewanżyzmu i rewizjonizmu, próbom odchodzenia w RFN od litery i ducha układu z 1970 r., próbom wygrywania kryzysu polskiego z lat 1980/1981 do walki z obozem socjalistycznym itp. Przynajmniej deklaratywnie uznano, że stabilizacja sytuacji w Polsce służy umocnieniu procesu odprężeniowego w Europie. Uznano za celowe dążenie do rozwoju współpracy ekonomicznej, kulturalnej i politycznej z Polską, dążenie do ograniczania zbrojeń i do umacniania procesu odprężeniowego w świecie. Problem polega tylko na tym, na ile ustalenia te zostaną wcielone w życie. Reprezentatywny charakter konferencji napawa nadzieją, że nie były to tylko puste słowa, że pójść za nimi czyni.

A.Cz.

SPRAWOZDANIE Z SYMPOZJUM POLSKO-ZACHODNIONIEMIECKIEGO W WARSZAWIE

Z okazji 20-lecia ogłoszenia memorandum Kościoła Ewangelickiego w Republice Federalnej Niemiec pt. *O sytuacji wypędzonych i stosunku narodu niemieckiego do jego wschodnich sąsiadów*, Polska Rada Ekumeniczna w Warszawie organi-

zowała w dniach 4-5 października 1985 r. sympozjum polsko-zachodniemieckie na temat: „Znaczenie memorandum EKD z 1965 roku dla stosunków PRL—RFN i obecne stosunki między oboma narodami”.

Stronę polską w obradach sympozjum reprezentowali przedstawiciele władz partyjnych i państwowych, pracownicy naukowcy: prof. Władysław Markiewicz (PAN), prof. Antoni Czubiński, prof. Lech Janicki (Instytut Zachodni), prof. Mieczysław Tomala (Polski Instytut Spraw Międzynarodowych), prof. Kazimierz Kąkol (Główna Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce), dr Ryszard Wojna (Komisja Sejmowa ds. Stosunków Międzynarodowych) oraz teolodzy i przedstawiciele Kościołów Chrześcijańskich: dyr. Andrzej Wójtowicz (Polska Rada Eklezjologiczna), prof. Witold Benedyktowicz (Chrześcijańska Akademia Teologiczna), a także publicyści i dziennikarze prasy, radia i telewizji polskiej oraz zachodniemieckiej.

Gości z RFN reprezentowali: Helmut Hild (wiceprzewodniczący Rady EKD), Erwin Wilkens (wiceprzewodniczący Kancelarii Kościelnej EKD), Hartmut Loewe (prezydent Kancelarii Kościelnej EKD), Jürgen Schmude (prezes Synodu EKD), Karsten Voigt (poseł do *Bundestagu* — SPD), Hildegard Hamm-Bruecher (posłanka do *Bundestagu* — FDP), Renate Hellwig (posłanka do *Bundestagu* — CDU), Vollmer Antje (posłanka do *Bundestagu* — Zieloni).

Wszystkich uczestników powitał i otwarcia obrad dokonał prezes Polskiej Rady Ekumenicznej ks. bp Janusz Narzyński.

Następnie refleksjami co do genezy memorandum EKD, jego znaczenia w nowych propozycjach rozwiązań w sprawach pojednania między narodem polskim i niemieckim podzielił się wiceprezydent kancelarii Erwin Wilkens (referat: *Refleksje o powstaniu memorandum EKD*). Prof. Witold Benedyktowicz w referacie *Kościelna recepcja memorandum w Polsce* dokonał charakterystyki i oceny tego dokumentu z polskiego punktu widzenia, a następnie poczynił szereg refleksji dotyczących przyszłości.

Pierwszy dzień obrad zakończyła dyskusja, w której prof. L. Janicki przedstawił aspekt prawno-międzynarodowy w stosunkach polsko-niemieckich, dr J. Schmude — abstrahując od rozważań prawnych — zastanawiał się nad możliwościami kształtowania przyszłych, nowych stosunków między naszymi narodami nacechowanych duchem wzajemnego wyrozumienia. Natomiast red. Turnal omówił edycję pt. *Dziesięciu sprawiedliwych* ukazującą poświęcenie i heroizm niektórych Niemców w czasie II wojny światowej w stosunku do Polaków.

Kolejny dzień obrad pod przewodnictwem Stohera Martina — dyrektora Akademii Ewangelickiej Arnoldshein rozpoczął rozważaniami teologicznymi dr Hartmut Loewe. Dalej dr R. Wojna wygłosił referat zatytułowany: *Rola Kościołów Ewangelickich w procesie normalizacji stosunków RFN — PRL i porozumienia między oboma narodami*, w którym naświetlił problemy kształtowania się współżycia między Polską i Republiką Federalną Niemiec po zakończeniu wojny podkreślając fakt, iż naród polski nie domaga się zemsty, nienawiści i zbiorowej odpowiedzialności wobec narodu niemieckiego. Omówił też obecny stan stosunków między wymienionymi narodami, wskazując na istniejące jeszcze kontrowersje i bariery w tej dziedzinie. Referat dra Karstena Voigta pt.: *Memorandum EKD jako impuls dla SPD do podjęcia dzieła porozumienia z Polską i jego aktualność dzisiaj* wskazywał na istniejące po dzień dzisiejszy różnorodne konflikty polityczne wewnątrzpartyjne, międzypartyjne, a także na płaszczyźnie — partie polityczne i kościoły. Podstawą procesu normalizacji — według Voigta — jest trwałość granic, a następnie stwarzanie warunków do wzajemnego zaufania.

W dyskusji ustosunkowano się do zalet i negatywnych elementów memoran-

dum oraz zastanawiano się nad cechami nowego dokumentu (prof. M. Tomala). Wyrażano także optymizm wobec procesu pojednania na bazie istniejących przesłanek (dr H. Hamm-Bruecher). Współcześnie zarówno pojęcia, jak i problemy zawarte w memorandum budzą wiele zastrzeżeń i chociażby z tego względu nie mogły to być wspólny dokument (dr G. Berndt).

W całokształcie zagadnień zwrócić należy uwagę na zasięg kompetencji politycznych Kościoła, na podrzędność prawa w procesie pojednania, niepodzielność moralności, czy działania w warunkach istniejących realiów (dyr. H. May), aczkolwiek proces pojednania wymaga coraz częstszych i odważniejszych postaw ze strony nie tylko kierownictwa Kościoła, racjonalność dyskusji nacechowana spojrzeniem w przyszłość musi mieć na względzie jednoznaczność pojęć i ich interpretacji. Przesłanką i jednocześnie przykładem optymistycznych wizji mogą być działania Komisji Podręcznikowej, w wyniku których doszło do opracowania wspólnych zaleceń, mimo różnych trudności także na tej płaszczyźnie.

Formą drugiego etapu wymienionej komisji są coroczne konferencje naukowe historyków, mające na celu rozpracowanie problemów nie znanych lub mało znanych albo wymagających interpretacji, wyjaśnień itp. Dialog prowadzony w ramach Komisji Podręcznikowej jest nadzwyczaj pożyteczny i pomocny jako przyczynek do przezwycięzania nacjonalizmu. Pamiętać należy, że uregulowanie kwestii podręcznikowej — to problem przebudowy świadomości politycznej narodu niemieckiego, a szczególnie jego części konserwatywnej w stosunkach z Polską. Nie można nie zauważyć niestety w tym kontekście zbiorowych postaw i zachowań godzących w porozumienie, gdyż sprawa rewizji podręczników nie zyskała powszechnego poparcia. Tak więc jeden z elementarnych warunków normalizacji nacechowany jest jeszcze licznymi zastrzeżeniami i obwarowaniami (mgr Z. Kulak).

Sprawy polskie na najwyższym forum politycznym RFN nie mogą być ignorowane, istnieje bowiem konieczność stałej i konsekwentnej polityki wobec Polski. Układ z 7 grudnia 1970 r. zawarty został z rządem RFN, a nie z poszczególnymi partiami. Każda z nich jednak prowadzi własną politykę (dyr. A. Wójtowicz).

Niewątpliwie memorandum EKD z 1965 r. było wyrazem przełomu, który dokonał się w pewnej części społeczeństwa zachodnioniemieckiego na początku lat sześćdziesiątych. Z punktu widzenia teologicznego istnieje konieczność uniknięcia zemsty i czynienia przebaczenia, mimo że przezwycięzanie obciążeń należy do długich procesów (bp Z. Tranda).

Szczególną uwagę gremium zwróciła wypowiedź referenta Voigta podkreślająca konieczność wykazania przez Niemców zainteresowania Polską silną i zdolną do reform, Polską, której żadna rozsądna polityka nie może wyłączyć z centrum spraw europejskich. Potrzeba do tego działań odważnych nie naznaczonych taktyką, gdyż we współczesnym świecie nie można już mówić o zwycięstwie i klęsce, a pokój na świecie nie powstaje jednorazowo.

Dyskusję podsumował dr R. Wojna stwierdzając, że memorandum dało impuls do szerokiego rozważań i wymiany poglądów, co niewątpliwie zdynamizowało stosunki polsko-zachodnioniemieckie. Używane w nim m. in. pojęcie wypędzeni (*Vertriebene*) posiada zabarwienie emocjonalne i oskarżycielskie wobec przepędzających. Termin ten jest stronie polskiej przypisywany. Mówca przypomniał, że w myśl układu poczdamskiego z 1945 r. terminem adekwatnym jest przymusowe przesiedlenie (*Zwangsumsiedlung*). Dodał na koniec, że budzące nadzieje na przyszłość są konstruktywne wystąpienia niektórych przywódców politycznych w RFN.

Drugą część obrad stanowiła dyskusja panelowa, w której uczestniczyło ogółem 10 osób.

Strona polska prezentowała pogląd o trwałości granic i zaniechaniu ingerencji.
Przegląd Zachodni, nr 5-6, 1985

w wewnętrzne sprawy Polski, o nowych impulsach do przyszłych stosunków polsko-niemieckich, konieczności działań konstruktywnych, bardziej intensywnych oraz coraz szerszej współpracy dwustronnej i kooperacji na płaszczyźnie wspólnych problemów, np. ochrony środowiska itp. (prof. Tomala).

Moderator dyskusji panelowej dr R. Wojna podkreślił, że jubileuszowe sympozjum było na pewno potwierdzeniem budowy wzajemnego zaufania i współpracy ze szczególnym udziałem w tym procesie wspólnoty ewangelickiej. Goście niemieccy w swych wystąpieniach akcentowali zachowanie postaw konstruktywnych wobec wzajemnych stosunków podkreślając fakt trwałości granic (dr Schmude, dr Hellwig), potrzebę działań obustronnie wzbogacających, zamiast wydawania kolejnych memorandów (dr Hamm-Bruecher), a także dowartościowania we współczesnym świecie nowych pojęć, jak m. in. polityka rezygnacji, np. z wyścigu zbrojeń, w stosunku do RFN, rezygnacja z polskich ziem zachodnich itp. (dr A. Vollmer). Strona niemiecka akcentowała też potrzebę wsparcia duchowego dla idei porozumienia i pojednania oraz wzajemnego zrozumienia (bp H. Hild).

Obrady zamknął bp Janusz Narzyński.

Zdzisław Czaja

